

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

No7

Google Scholar

OPEN ACCESS

ULRICHSWEB[®]
GLOBAL SERIALS DIRECTORY

OpenAIRE

ROAD

НАУЧНАЯ ЭЛЕКТРОННАЯ
БИБЛИОТЕКА
LIBRARY.RU

Academic
Resource
Index
ResearchBib

ISSN
INTERNATIONAL
STANDARD
SERIAL
NUMBER
INTERNATIONAL CENTRE

CYBERLENINKA

BASE

INDEX COPERNICUS
INTERNATIONAL

Crossref

ISSN: 2992-8982

<https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz/>

2025

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Bosh muharrir:

Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich

Bosh muharrir o'rinbosari:

Karimov Norboy G'aniyevich

Muharrir:

Qurbonov Sherzod Ismatillayevich

Elektron nashr. 315 sahifa.

E'lon qilishga 2025-yil 1-iyulda ruxsat etildi.

Tahrir hay'ati:

Salimov Oqil Umrzoqovich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Abduraxmanov Kalandar Xodjayevich, O'zbekiston Fanlar akademiyasi akademigi
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Rae Kvon Chung, Janubiy Koreya, TDIU faxriy professori, "Nobel" mukofoti laureati
Osman Mesten, Turkiya parlamenti a'zosi, Turkiya – O'zbekiston do'stlik jamiyati rahbari
Axmedov Durbek Kudratillayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Sayfullo Normatovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Abduraxmanova Gulnora Kalandarovna, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Kalonov Muxiddin Baxritdinovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Siddiqova Sadoqat G'afforovna, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Xudoyqulov Sadirdin Karimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Maxmudov Nosir, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Samadov Asqarjon Nishonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, professor
Slizovskiy Dimitriy Yegorovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Axmedov Ikrom Akramovich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Eshtayev Alisher Abdug'aniyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xajiyev Baxtiyor Dushaboyevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Hakimov Nazar Hakimovich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Musayeva Shoirazimovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), professor
Ali Konak (Ali Ko'nak), iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor (Turkiya)
Cham Tat Huei, falsafa fanlari doktori (PhD), professor (Malayziya)
Foziljonov Ibrohimjon Sotvoldix'o'ja o'g'li, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dots.
Utayev Uktam Choriyevich, O'z.Respub. Bosh prokuraturasi boshqarma boshlig'i o'rinbosari
Ochilov Farkhod, O'zbekiston Respublikasi Bosh prokuraturasi IJQKD boshlig'i
Buzrukxonov Sarvarxon Munavvarxonovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Axmedov Javohir Jamolovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Toxirov Jaloliddin Ochil o'g'li, texnika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), katta o'qituvchi
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), v.b. dots.
Djudi Smetana, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Krissi Lyuis, pedagogika fanlari nomzodi, dotsent (AQSH)
Glazova Marina Viktorovna, Iqtisodiyot fanlari doktori (Moskva)
Nosirova Nargiza Jamoliddin qizi, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Sevil Piriyeva Karaman, falsafa fanlari doktori (PhD) (Turkiya)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon o'g'li, TDIU ITI departamenti rahbari
Ochilov Bobur Baxtiyor o'g'li, TDIU katta o'qituvchisi
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Editorial board:

Salimov Okil Umrzokovich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Abdurakhmanov Kalandar Khodjayeich, Academician of the Academy of Sciences of Uzbekistan
Sharipov Kongiratbay Avezimbetovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Rae Kwon Chung, South Korea, Honorary Professor at TSUE, Nobel Prize Laureate
Osman Mesten, Member of the Turkish Parliament, Head of the Turkey–Uzbekistan Friendship Society
Akhmedov Durbek Kudratillayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Sayfullo Normatovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Abdurakhmanova Gulnora Kalandarovna, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Kalonov Mukhiddin Bakhridinovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Siddikova Sadokat Gafforovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogical Sciences
Khudoykulov Sadirdin Karimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Makhmudov Nosir, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Yuldashev Mutallib Ibragimovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Samadov Askarjon Nishonovich, Candidate of Economic Sciences, Professor
Slizovskiy Dmitriy Yegorovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Mustafakulov Sherzod Igamberdiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Akhmedov Ikrom Akramovich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Eshtayev Alisher Abduganiyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khajiyev Bakhtiyor Dushaboyevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khakimov Nazar Khakimovich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Musayeva Shoira Azimovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Professor
Ali Konak, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor (Turkey)
Cham Tat Huei, Doctor of Philosophy (PhD), Professor (Malaysia)
Foziljonov Ibrokhimjon Sotvoldikhoja ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Utayev Uktam Choriyevich, Deputy Head of Department, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Ochilov Farkhod, Head of DCEC, Prosecutor General's Office of Uzbekistan
Buzrukkhonov Sarvarkhon Munavvarkhonovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Akhmedov Javokhir Jamolovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences
Tokhirov Jaloliddin Ochil ugli, Doctor of Philosophy (PhD) in Technical Sciences, Senior Lecturer
Bobobekov Ergash Abdumalikovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Acting Associate Professor
Judi Smetana, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Chrissy Lewis, Candidate of Pedagogical Sciences, Associate Professor (USA)
Glazova Marina Victorovna, Doctor of Sciences in Economics (Moscow)
Nosirova Nargiza Jamoliddin kizi, Doctor of Philosophy (PhD) in Economic Sciences, Associate Professor
Sevil Piriyeva Karaman, Doctor of Philosophy (PhD) (Turkey)
Mirzaliyev Sanjar Makhamatjon ugli, Head of the Department of Scientific Research and Innovations, TSUE
Ochilov Bobur Bakhtiyor ugli, Senior lecturer at TSUI
Golisheva Yelena Vyacheslavovna, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor.

Ekspertlar kengashi:

Berkinov Bazarbay, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Po'latov Baxtiyor Alimovich, texnika fanlari doktori (DSc), professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, falsafa fanlari doktori (DSc), professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, iqtisodiyot fanlari doktori (DSc), professor
Xalikov Suyun Ravshanovich, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Rustamov Ilhomiddin, iqtisodiyot fanlari nomzodi, dotsent
Hakimov Ziyodulla Ahmadovich, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Kamilova Iroda Xusniddinovna, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
G'afurov Doniyor Orifovich, pedagogika fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD)
Fayziyev Oybek Raximovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Tuxtabayev Jamshid Sharafetdinovich, iqtisodiyot fanlari bo'yicha falsafa doktori (PhD), dotsent
Xamidova Faridaxon Abdulkarim qizi, iqtisodiyot fanlari doktori, dotsent
Yaxshiboyeva Laylo Abdisattorovna, katta o'qituvchi
Babayeva Zuhra Yuldashevna, mustaqil tadqiqotchi

Board of Experts:

Berkinov Bazarbay, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Pulatov Bakhtiyor Alimovich, Doctor of Technical Sciences (DSc), Professor
Aliyev Bekdavat Aliyevich, Doctor of Philosophy (DSc), Professor
Isakov Janabay Yakubbayevich, Doctor of Economic Sciences (DSc), Professor
Khalikov Suyun Ravshanovich, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Rustamov Ilkhomiddin, Candidate of Economic Sciences, Associate Professor
Khakimov Ziyodulla Akhmadovich, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Kamilova Iroda Xusniddinovna, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics
Gafurov Doniyor Orifovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Pedagogy
Fayziyev Oybek Raximovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Tukhtabayev Jamshid Sharafetdinovich, Doctor of Philosophy (PhD) in Economics, Associate Professor
Khamidova Faridaxon Abdulkarimovna, Doctor of Economic Sciences, Associate Professor
Yakhshiboyeva Laylo Abdisattorovna, Senior Lecturer
Babayeva Zuhra Yuldashevna, Independent Researcher

08.00.01 Iqtisodiyot nazariyasi
08.00.02 Makroiqtisodiyot
08.00.03 Sanoat iqtisodiyoti
08.00.04 Qishloq xo'jaligi iqtisodiyoti
08.00.05 Xizmat ko'rsatish tarmoqlari iqtisodiyoti
08.00.06 Ekonometrika va statistika
08.00.07 Moliya, pul muomalasi va kredit
08.00.08 Buxgalteriya hisobi, iqtisodiy tahlil va audit
08.00.09 Jahon iqtisodiyoti
08.00.10 Demografiya. Mehnat iqtisodiyoti
08.00.11 Marketing
08.00.12 Mintaqaviy iqtisodiyot
08.00.13 Menejment
08.00.14 Iqtisodiyotda axborot tizimlari va texnologiyalari
08.00.15 Tadbirkorlik va kichik biznes iqtisodiyoti
08.00.16 Raqamli iqtisodiyot va xalqaro raqamli integratsiya
08.00.17 Turizm va mehmonxona faoliyati

Muassis: "Ma'rifat-print-media" MChJ

Hamkorlarimiz: Toshkent davlat iqtisodiyot universiteti, O'zR Tabiat resurslari vazirligi, O'zR Bosh prokuraturasi huzuridagi IJQK departamenti.

Jurnalning ilmiyligi:

“Yashil” iqtisodiyot va taraqqiyot” jurnali

O'zbekiston Respublikasi
Oliy ta'lim, fan va innovatsiyalar
vazirligi huzuridagi Oliy
attestatsiya komissiyasi
rayosatining
2023-yil 1-apreldagi 336/3-
sonli qarori bilan ro'yxatdan
o'tkazilgan.

MUNDARIJA

Suv tarkibining wireless waterlight qurilmasi ishlashiga ta'siri va iqtisodiy samaradorligini matematik model asosida tahlil qilish	14
Kungiratbay Sharipov, Ma'ruf Nurmanov	
O'zbekistonda aholi ish bilan bandligini oshirishda davlatning roli	20
Juraqulov Baxrimurod Ilxomovich	
BIM texnologiyasi: zamonaviy qurilish sohasida samaradorlik va shaffoflik omili	26
Usmonov F.B., Rajabova A.Sh.	
Nodavlat oliy ta'lim muassasalarida marketing faoliyati samaradorligini oshirish metodologiyasini takomillashtirish	31
Yuldashov Isomiddin Sidiqov	
Korxona iqtisodiy barqarorligini ta'minlashda diversifikatsiya strategiyasining roli	35
Alimatova Shoxsanam Abdumalik qizi	
Модели совместного развития человеческого капитала и искусственного интеллекта в цифровую эпоху	40
Явкачев Шохзод Зайниддин углы	
Navigating sustainable development: management challenges and solutions in the oil and gas sector	49
Kudratkhodjaeva Ziyoda Kamol kizi	
Banklarda moliyaviy barqarorlikning nazariy asoslari	56
Djalilov G'ayrat Qaxramanovich	
Mamlakat iqtisodiyotini rivojlantirishda turizm industriyasidan foydalanishda xorijiy mamlakatlar tajribalari	66
Abdulxakimov Zuxrali Tursunaliyevich	
O'zbekistonda barqaror davlat qarzi siyosatini shakllantirishning ustuvor yo'nalishlari	71
Sayfutdinov Xasanboy Dilshodovich	
Международный опыт сельскохозяйственного налогообложения и возможности его применения в узбекистане	76
Salimov Sherzod Baxtiyorovich	
Economic analysis and development strategy of the composites market in the regions of Uzbekistan	81
S.S.Sidiqov, A.A.G'ulomov, B.R.Tillayeva	
Oliy ta'lim muassasalarida moliyaviy mustaqillikning kutilayotgan istiqbollari va hozirgi natijalari	88
Muxamedov Ravshan Zafarovich	
Elektron tijoratni soliqqa tortish mexanizmini takomillashtirish yo'llari	93
Homidov Baxtiyor Rahimberdievich	
Investitsion jozibadorlik konsepsiyasi va uning strategik ahamiyati	99
Otaboyev Axmed Maxsudbek o'g'li	
Beomeditsina signallarini xaar veyvletlari va bo'lak veyvletlari yordamida raqamli ishlash	105
Uraqov Shokir Ulashovich	
Oliy ta'lim muassasalarini moliyalashtirishning ahamiyati, tartibi va takomillashtirish yo'llari	112
Istamova Sojida Kaxarovna	
The role of all kinds of transports (road, rail, air, and water) in the modern enhancement of tourism logistics in Uzbekistan	117
Egamberdiyeva Yulduz, Turdiyeva Maftuna	
Sanoat korxonalarida kapitalarini samaradorligini oshirishning baholashning zamonaviy usullarining xususiyatlarida nazariy va amaliy farovonlik sari	126
Muradov Botir Xayat	
Инструменты планирования урбанизации: методика анализа планового распределения средств в программе «обод махалля» на основе балльной оценки	136
Салимова Юлдуз Исаковна	
Socio-economic aspects and contemporary theories of higher education finance	141
Karlibaeva Gulshat	

Transformatsiya jarayonida innovatsion bank xizmatlarini rivojlantirish yo'llari.....	147
Absamatov Anvar Ergashovich	
Перспективы цифрового развития сектора материального производства.....	153
С. И. Протасеня, Г. Ж. Аллаева	
«Sustainable logistics practices. Minimizing carbon emissions in global supply chains»	161
Suleymonova Ezoza, Alimova Bonu	
Analyzing the need for Tourism logistics development in Uzbekistan	169
Nigmatova Malika	
Management strategies for sustainable tourism development in emerging destinations (a case study of Samarkand, Issyk-kul, and Khiva).....	177
Sabina Uroкова	
Qashqadaryo viloyatida turizm sohasini strategik rivojlantirishning tashkiliy-iqtisodiy asoslari va ularning qo'llanilishi.....	184
Daminova Barno Esanovna	
Опыт турции в управлении миграционными кризисами	189
Бегматов Хусанбек	
Bulutli texnologiyalar orqali korxona buxgalteriya tizimini raqamlashtirish va samaradorlikka erishish.....	193
Soibov Nozimbek Faxriddin o'g'li	
Barqaror rivojlanish doirasida jismoniy shaxslarni kreditlash tizimini isloh qilishning institutsonal asoslari.....	197
Xalekeyeva Zoya Pirniyazovna, Akmal Abdurahmonov Nurmamatovich	
Moliyaviy outsorsing xizmatlari bozori rivojlanishini takomillashtirishning swot tahliliga asoslangan innovatsion mexanizmlari	202
San'atbek Komilovich Salayev, Umidbek Komiljanovich Babajanov	
Transformatsiya jarayonlari sharoitida iqtisodiyot tizimi faoliyati va prognozlashning nazariy asoslari	214
Alimov Fazliddin Xalimovich	
Пути совершенствования подхода к финансированию проектов, реализуемых на принципах промышленной кооперации.....	220
Котов В.А., Шадиева Д.Х.	
Yuksalish salohiyatini yuksaltirishda boshqaruv xodimlari qobiliyatidan foydalanish masalalar	225
Ayubxon Qutbiddinov Bosit o'g'li	
Bank xizmatlari ommabopligini oshirish yo'llari.....	228
Kasimova Muxlisa Anvar qizi	
Chemical industry in uzbekistan: challenges and development	235
Kudaynazarova Dilnaz Koshkarbaevna	
Samarqand viloyatida tabiiy turistik resurslardan samarali foydalanish usullarini takomillashtirish orqali bandligini oshirish imkoniyatlari.....	240
Rabbimov Muhriddin Musoqul o'g'li	
Globallashuv sharoitida ekologik xavflarni kamaytirishda yashil iqtisodiyotning ahamiyati.....	246
Xolbekova Feruzaxon Rasulovna	
Qibray tumanining 2021-2023-yillarda ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish holati.....	249
Siddikov Alisher Ismoilovich	
Davlat xaridlari tizimida sun'iy intellekt texnologiyalaridan foydalanish: xalqaro tajribalar tahlili	253
Majidov Nizom Baxramovich	
Oilaviy tadbirkorlikni rivojlantirishning xorij tajribasi.....	259
Ermatov Nosir Tohirovich	
Aholi farovonligi darajasiga ta'sir etuvchi ko'rsatkichlarni ekonometrik baholash	265
Toshaliyeva Saodat Toxirovna, Allamurodova Zuxra Alibekovna	
Сектор услуг как стратегический фактор структурной трансформации экономики Узбекистана.....	272
Кадыров Абдурашид Маджидович, Ахмедиева Алия Тохтаровна	
O'zbekistonda valyuta kursini shakllanish holati prognozlari.....	280
Samandarov Zuxriddin Raup o'g'li	

Проблемы бухгалтерского учета в условиях цифровизации экономики	288
Абдуллаев Абдурауф	
Raqamli texnologiyalar sharoitida xizmat ko'rsatish korxonalarida iqtisodiy resurslardan samarali foydalanish strategiyalari	299
Kuldoshev Lazizjon Sharifovich	
Davlat boshqaruvi organlarining strategik rejalarini ishlab chiqish bo'yicha xorijiy mamlakatlar tajribasi	303
Dilshod Pulatov, Xamidaxon Akbarova, Dildora Mirzaeva	
Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi ta'minlash	310
Mamatov Sardor Axmatjonovich, Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich, Sattarov Nodirjon Absalomovich	

TIJORAT BANKLARINING MOLIYAVIY XAVFSIZLIGI TA'MINLASH

Mamatov Sardor Axmatjonovich
Biznesni rivojlantirish banki Operatsion departamenti Boshqarma boshlig'i

Mavlanov Nuriddin Boyqobilovich
Biznesni rivojlantirish banki Komplaynes nazorati departamenti o'rinbosari

Sattarov Nodirjon Absalomovich
Biznesni rivojlantirish banki Komplaynes nazorati departamenti bosh menejeri

Annotatsiya: Moliya xavfsizligini ta'minlash tijorat banklarining likvidlik va moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun zaruriy shart-sharoitdir. Shunday qilib, banklarning faoliyatida xavflarning chuqurlashishi ularning likvidligi va moliyaviy barqarorligiga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Maqolada O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlash bilan bog'liq dolzarb muammolar aniqlangan va ushbu muammolarni hal qilishga qaratilgan ilmiy takliflar ishlab chiqilgan.

Kalit so'zlar: Tijorat banki; Moliyaviy xavfsizlik; Likvidlik; Moliyaviy barqarorlik; Xavf; Kredit; Kapital; Depozit; Rezerv; Foiz stavkasi.

Abstract: Ensuring financial security is a necessary condition for maintaining the liquidity and financial stability of commercial banks. Thus, the deepening of risks in the operations of banks negatively affects their liquidity and financial stability. The article identifies the current issues related to ensuring the financial security of commercial banks in the Republic of Uzbekistan and presents scientific proposals aimed at addressing these issues.

Key words: Commercial bank; Financial security; Liquidity; Financial stability; Risk; Credit; Capital; Deposit; Reserve; Interest rate.

Аннотация: Обеспечение финансовой безопасности является необходимым условием для обеспечения ликвидности и финансовой стабильности коммерческих банков. Таким образом, углубление рисков в деятельности банков оказывает негативное влияние на их ликвидность и финансовую стабильность. В статье выявлены актуальные проблемы обеспечения финансовой безопасности коммерческих банков Республики Узбекистан и разработаны научные предложения, направленные на решение этих проблем.

Ключевые слова: Коммерческий банк; Финансовая безопасность; Ликвидность; Финансовая стабильность; Риск; Kredit; Kapital; Depozit; Rezerv; Protsentnaya stavka.

KIRISH

O'zbekiston Respublikasining 2020-2025-yillarga mo'ljallangan Banklar Islohotlari Strategiyasida mamlakatning bank tizimini modernizatsiya qilish va rivojlantirishga qaratilgan muhim maqsadlar belgilangan. Ushbu strategiya doirasida, kredit portfelining sifatini yaxshilash, xavf boshqaruvini takomillashtirish, moliyaviy xavflarni baholash uchun ilg'or texnologik yechimlarni joriy etish, shuningdek, zamonaviy bankchilik, axborot

texnologiyalari va dasturiy mahsulotlar standartlarini kiritish asosiy yo'nalishlardan biri sifatida belgilangan. Prezidentning farmoniga ko'ra, ushbu chora-tadbirlar bank tizimini isloh qilishda yetakchi ustuvor yo'nalishlar sifatida qabul qilingan (Prezident farmoni: 2020). Banklar uchun bunday islohotlar, ularning moliyaviy xavfsizligini ta'minlash va barqarorligini oshirishni maqsad qiladi.

Banklarning moliyaviy xavfsizligi, albatta, zamonaviy iqtisodiy tizimning barqaror ishlashiga va rivojlanishiga asos bo'ladi. O'zbekistonda tijorat banklari va moliya institutlari faoliyatida yuqori darajadagi xavf-xatarlar mavjudligi, ular uchun yanada mukammal xavf boshqaruvi tizimini yaratish zarurligini ko'rsatmoqda. Ayniqsa, moliyaviy xavf, kredit xavfi va likvidlikni boshqarish masalalari banklar uchun har doim dolzarb bo'lib kelgan. Shu bilan birga, banklar faoliyatining samaradorligini ta'minlash uchun axborot texnologiyalaridan foydalanish zaruriyati tobora ortib bormoqda. Raqamli texnologiyalar va yangi texnologik yechimlarni joriy etish orqali banklar nafaqat o'z ichki tizimlarini optimallashtirish, balki mijozlarga ko'rsatiladigan xizmatlar sifatini ham yaxshilash imkoniyatiga ega bo'ladi.

Shu sababli, O'zbekistonning bank tizimi uchun mavjud moliyaviy xavflar va ularni samarali boshqarish masalalari, strategik islohotlarning asosiy muammolari sifatida ko'rib chiqilmoqda. Banklarning moliyaviy xavfsizligini ta'minlashga qaratilgan ilmiy-tadqiqotlar, shu jumladan yangi metodologiyalarni ishlab chiqish, moliyaviy xavfni boshqarishning innovatsion usullari va texnologiyalarini joriy etish bank tizimining barqarorligini mustahkamlashga yordam beradi. O'zbekiston bank tizimining raqobatbardoshligini oshirish va moliyaviy barqarorligini ta'minlashda bu jarayonlar katta ahamiyat kasb etadi. Shuningdek, zamonaviy texnologiyalardan foydalanish, banklar faoliyatida shaffoflikni oshirish va moliyaviy xavflarni oldindan prognozlashga yordam beradi.

Maqolada O'zbekiston Respublikasi tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashga doir dolzarb masalalar, mavjud muammolar va ularni hal qilish uchun ilmiy asoslangan yechimlar keltirilgan. Banklar islohotlari strategiyasining asosiy yo'nalishlari va ularga mos ravishda moliyaviy xavf boshqaruvi sohasidagi yondashuvlar, amaliy takliflar va ularni amalga oshirish usullari ko'rib chiqiladi.

MAVZUGA OID ADABIYOTLAR SHARHI

Moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash masalalari keng qamrovli ilmiy tadqiqotlar va amaliy tahlillarga asoslanadi. Bu masalalar turli iqtisodchilar va mutaxassislar tomonidan o'rganilib, bir qator nazariy va amaliy yondashuvlar ishlab chiqilgan. Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda bir qator omillar, jumladan, makroiqtisodiy sharoitlar, banklarning kapital tuzilmasi, likvidlik va risk boshqaruvi tizimlari alohida ahamiyatga ega.

L. D. Seleznev va T. A. Dmitrieva (2018) banklar uchun moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda risklarni boshqarishning innovatsion yondashuvlarini o'rganishgan. Ularning fikricha, bank tizimining moliyaviy xavfsizligini saqlash uchun iqtisodiy, moliyaviy va institutsional xavflarni aniqlash va ularni boshqarishning tizimli yondashuvi zarur. Shuningdek, ularning ishlanmalarida risklarni baholash va prognozlashda axborot texnologiyalaridan foydalanishning samaradorligi ta'kidlangan.

A. N. Baranov (2017) tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda iqtisodiy nazariyalarni o'rgangan. U banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashning asosiy omillarini likvidlikni boshqarish va kapitallashishni oshirish deb hisoblaydi. Baranovning fikriga ko'ra, banklar moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda o'zlarining kapital strukturasi va to'lov qobiliyatini mustahkamlashga qaratilgan strategiyalarni ishlab chiqishlari lozim. Bunday strategiyalar uzoq muddatda bankning mustahkamligini ta'minlash va moliyaviy xavflarga qarshi barqarorlikni oshirishga yordam beradi.

Shuningdek, T. S. Novikov (2020) bank tizimlarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda davlat siyosatining ahamiyatini ko'rsatgan. U moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda davlatning soliq siyosati, moliya va kredit siyosatini boshqarish va banklarni tartibga solishdagi rollarini alohida ajratadi. Novikovning ta'kidlashicha, davlatning moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashga qaratilgan siyosati nafaqat tijorat banklarining, balki umuman iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ta'sir ko'rsatadi.

R. M. Ermakova (2019) tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda innovatsion texnologiyalarni joriy etish zarurligini ta'kidlagan. U moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda raqamli texnologiyalar, masalan, blokcheyn va sun'iy intellektning ahamiyatini ko'rsatgan. Ermakovaning fikriga ko'ra, banklar raqamli texnologiyalarni o'z tizimlariga integratsiya qilish orqali nafaqat moliyaviy xavflarni boshqarishni samarali tarzda amalga oshirishlari, balki mijozlarga yuqori sifatli xizmatlarni ham taqdim etishlari mumkin.

M. V. Ivanov (2018) tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashning iqtisodiy asoslarini o'rganib, banklar uchun moliyaviy xavf va imkoniyatlarni baholashning aniq metodologiyalarini ishlab chiqqan. U moliyaviy xavf tahlili va prognozlashni amalga oshirishda makroiqtisodiy ko'rsatkichlarning ahamiyatini ko'rsatgan. Ivanovning fikricha, tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligi faqat ichki boshqaruv tizimi bilan emas, balki mamlakatning iqtisodiy holati va xalqaro moliya bozorlaridagi o'zgarishlar bilan ham bog'liq.

J. Sinki fikriga ko'ra, majburiyatlarni boshqarish va likvidlik xavfini boshqarish tijorat bankining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Xususan, majburiyatlarning barqarorsizligi va likvidlik muammosining chuqurlashishi banklarning moliyaviy xavfsizligiga jiddiy zarar yetkazadi.

N. Allayarov (2020) soliq intizomi, soliq madaniyati, moliyaviy texnologiya kabi bir qator omillar moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda alohida ahamiyatga ega ekanligini, xalqaro tajribada moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash nuqtai nazaridan, soliqning tadbirkorlikni rivojlantirish va qo'llab-quvvatlashdagi roli alohida ahamiyatga ega ekanligini ta'kidlagan.

G. Shamborovskiy (2020) moliyaviy xavfsizlikni ta'minlash, ayniqsa, tadbirkorlik raqobatbardoshligini strategik boshqarishda muhim ahamiyat kasb etishini isbotlab bergan.

Bir guruh iqtisodchilarga ko'ra, tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini xarakterlaydigan makroiqtisodiy ko'rsatkichlar quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- tashqi va ichki qarzi;
- bir kishiga to'g'ri keladigan yalpi ichki mahsulot (YIM);
- investitsiyalar hajmi;
- sanoat mahsulotining umumiy hajmida qayta ishlash sanoatining ulushi;
- davlat byudjeti defitsiti;
- pul taklifi hajmi.

Ha, makroiqtisodiy ko'rsatkichlardagi o'zgarishlar tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligiga kuchli ta'sir ko'rsatadi.

Yuqoridagi adabiyotlarda ko'rsatilgan tavsiyalar va tahlillar, tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda risklarni boshqarishning zarurligini va ilg'or texnologiyalarni joriy etishning ahamiyatini tasdiqlaydi. Shuningdek, bank tizimlarining barqarorligini ta'minlash uchun makroiqtisodiy ko'rsatkichlar va davlat siyosatining roli alohida o'rganilgan. Bu ilmiy ishlanmalar tijorat banklari uchun amaliy tavsiyalar ishlab chiqishda yordam beradi va banklarning moliyaviy xavfsizligini oshirishga qaratilgan strategiyalarning samaradorligini ko'rsatadi.

TADQIQOT METODOLOGIYASI

Maqolada mualliflar tomonidan qiyosiy tahlil, ilmiy abstraktsiya, analiz va sintez, tizimli tahlil usullaridan foydalanildi

TAHLIL VA NATIJALAR

O'zbekiston Respublikasida tijorat banklarining likvidlik va moliyaviy barqarorligini ta'minlash mamlakat bank tizimini isloh qilishning ustuvor yo'nalishlaridan biri bo'lib, prudensial nazoratning markaziy masalalaridan biridir. Banklarning likvidligi va moliyaviy barqarorligi mamlakatning iqtisodiy xavfsizligini ta'minlashda va bank sektorining barqaror ishlashini kafolatlashda asosiy rol o'ynaydi. O'zbekiston Respublikasi Markaziy Banki tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashga alohida e'tibor qaratib, ularning likvidligi va kapital etarililigiga doir prudensial talablarni belgilab, ularning amalga oshirilishini doimiy nazorat ostida ushlab turadi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankining 2015-yil 13-avgustdagi № 2709-sonli "Tijorat banklarining likvidlikni boshqarish bo'yicha talablar" nomli Nizomi tijorat banklarining likvidligi uchun belgilangan to'rtta prudensial talab quyidagilardan iborat:

Tezkor likvidlik nisbati (Quick Liquidity Ratio) – Bu ko'rsatkich bankning qisqa muddatdagi to'lov majburiyatlarini bajarish uchun zarur bo'lgan likvid aktivlarining umumiy miqdorini o'lchaydi. Bu nisbati bankning qisqa muddatli moliyaviy holatini baholash uchun ishlatiladi.

Joriy likvidlik nisbati (Current Liquidity Ratio) – Bu ko'rsatkich bankning o'rtacha muddatli majburiyatlarini to'lash qobiliyatini aks ettiradi. Joriy likvidlik nisbati bankning umumiy likvidligini va to'lov qobiliyatini ko'rsatuvchi ko'rsatkichlardan biridir.

Likvidlik nisbati koeffitsienti (Liquidity Coverage Ratio) – Bu koeffitsiyent bankning qisqa muddatli likvidlikni ta'minlash uchun zarur bo'lgan likvid aktivlarining umumiy miqdorini o'lchaydi va bankning joriy moliyaviy xavfsizligini ko'rsatadi.

O'zaro bank kreditlari va depozitlari bo'yicha muddatli nisbati (Interbank Term Deposits Ratio) – Bu ko'rsatkich bankning o'zaro bank kreditlari va depozitlarining qisqa muddatli majburiyatlariga nisbatan qanday taqsimlanganligini ko'rsatadi.

Bu to'rtta prudensial talab tijorat banklarining likvidligini boshqarishda, moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda va tizimli xavflardan himoya qilishda muhim rol o'ynaydi.

O'zbekiston Respublikasi Markaziy Bankining 2015-yil 6-iyuldagi № 2693-sonli "Tijorat banklarining kapital etariligi bo'yicha talablar" nomli Nizomi bo'yicha, banklarning kapital etariligi muhim ahamiyatga ega. Bu Nizomga ko'ra, Tier I kapitali reglamentlangan kapitalning kamida 75% ni tashkil etishi kerak, shuningdek, Tier I

doimiy kapitali bankning reglamentlangan kapitalining kamida 60% ni tashkil etishi kerak. Bu talablar banklarning moliyaviy barqarorligini ta'minlashga qaratilgan bo'lib, banklarning xavf-xatarlarga qarshi chidamliligini oshiradi.

Sof foyda miqdori va uning darajasi tijorat banklarining moliyaviy barqarorligini xarakterlaydigan muhim ko'rsatkichlardir. Moliyaviy barqarorlik tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini belgilovchi muhim mezonlardan biri bo'lgani uchun, moliyaviy barqarorlikni xarakterlaydigan ko'rsatkichlarni tahlil qilish tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Moliyaviy barqarorlikni ta'minlashda banklarning likvidligi, kapital salohiyati va sof foyda darajasi muhim ahamiyatga ega bo'lib, ular o'zaro bog'liqdir.

Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini belgilovchi muhim mezonlardan biri ularning likvidligidir. O'z navbatida, yuqori likvidli aktivlarning talabga asoslangan depozitlarga nisbati o'zgarishlari tijorat banklarining likvidligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. O'zbekistonda tijorat banklarining balans hisobvaraqlarida yuqori likvidli aktivlarning tarkibi quyidagilardan iborat:

- Sof oltin
- Markaziy bankda bankning Nostro korrespondent hisob raqamidagi mablag'lar
- 7 kungacha bo'lgan muddatli o'zaro bank kreditlari va depozitlari
- Xalqaro reyting agentliklari tomonidan yuqori reytingga ega, rivojlangan fond birjalarida ro'yxatga olingan ko'p millatli kompaniyalar tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar

- Bankning boshqa banklar bilan ochilgan Nostro korrespondent hisob raqamlaridagi mablag'lar

- Kam xavfli mamlakatlardagi banklarda garov sifatida joylashtirilmagan likvid aktivlar

Biroq, mamlakatning tijorat banklarining balans varaqlarida sof oltin, 7 kungacha bo'lgan muddatli o'zaro bank kreditlari va depozitlari, shuningdek, xalqaro reyting agentliklari Standard & Poor's, Fitch Ratings va Moody's tomonidan yuqori reytingga ega, rivojlangan fond birjalarida ro'yxatga olingan ko'p millatli kompaniyalar tomonidan chiqarilgan qimmatli qog'ozlar mavjud emas.

XULOSA VA TAKLIFLAR

Ilmiy izlanishlar davomida quyidagi xulosalar ishlab chiqilgan:

- O'zbekiston Respublikasi bank tizimini isloh qilish strategiyasida kredit portfelining sifatini va xavf boshqaruvini yaxshilash, moliyaviy xavflarni baholash uchun texnologik yechimlarni joriy etish, zamonaviy bankchilik standartlarini, axborot texnologiyalarini va dasturiy mahsulotlarni joriy etish bank tizimining ilmiy asosda moliyaviy xavfsizligini o'rganishni zarur qiladi.

- Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda eng muhim mezonlardan biri yuqori to'lov qobiliyati va likvidlik darajasi, shuningdek, barqaror kapital tuzilmasidir.

- Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini xarakterlaydigan ko'rsatkichlar makroiqtisodiy va mikroiqtisodiy turlarga bo'linadi. Bu mezonlar mamlakat bank tizimini isloh qilishda muhim ahamiyatga ega va prudensial nazoratning markaziy masalalaridan biridir.

Tahlil natijalariga ko'ra, O'zbekiston tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlash uchun quyidagi choralar ko'rilishi zarur:

Tijorat banklarida sof foydaning normativ darajasini ta'minlash uchun:

Birinchidan, majburiyatlarni boshqarish amaliyotini yaxshilash orqali foiz xarajatlari va foiz daromadlari o'rtasida barqaror nisbatni ta'minlash kerak.

Ikkinchidan, sof foydaning o'sish sur'ati bank aktivlarining xavf ostidagi miqdorining o'sish sur'atidan past bo'lmasligi ta'minlanishi kerak.

Uchinchidan, tijorat banklarining aktivlarining xavfga chiqish miqyosi Basel Komiteti talablariga to'liq mos kelishini ta'minlash zarur. Basel Komitetining amaldagi talabiga ko'ra, tijorat banklarining aktivlarining maksimal xavf darajasi 150% ni tashkil etadi. Biroq, O'zbekiston banklarida aktivlarning xavf darajasi 200% va 300% ni tashkil etmoqda. Masalan, tijorat banklari tomonidan mijozlarga berilgan avtomobil kreditlarining xavf darajasi 300% qilib belgilangan.

O'zbekiston tijorat banklarining yuqori likvidli qimmatli qog'ozlarga sarmoya kiritish imkoniyatlari cheklanganligi sababli, banklar tomonidan jalb etilgan depozitlarni transformatsiya qilishda aktivlarning xavf darajasini hisobga olish zarur. O'zbekiston Respublikasi Hukumatining chiqarilgan qimmatli qog'ozlarining cheklangan hajmi va banklarning qimmatli qog'ozlar bilan investitsiya operatsiyalarining rivojlanmaganligi tijorat banklarining hozirgi likvidligini yuqori likvidli qimmatli qog'ozlar hisobiga ta'minlashni imkonsiz qiladi. 2021 yil 1 avgust holatiga ko'ra, O'zbekiston tijorat banklarining jami aktivlarida qimmatli qog'ozlarga sarmoya ulushi faqat 3,9% ni tashkil etadi. Shuningdek, tijorat banklarining balansida davlat qimmatli qog'ozlariga sarmoya miqdori juda kichik.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Seleznev, L. D., & Dmitrieva, T. A. (2018). Innovatsion yondashuvlar banklar uchun moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda risklarni boshqarish.

2. Baranov, A. N. (2017). Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda iqtisodiy nazariyalar.
3. Novikov, T. S. (2020). Bank tizimlarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda davlat siyosatining ahamiyati.
4. Ermakova, R. M. (2019). Innovatsion texnologiyalarni tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda qo'llash zaruriyati.
5. Ivanov, M. V. (2018). Tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashning iqtisodiy asoslari va metodologiyalari.
6. Sinky, J. (2017). Majburiyatlarni boshqarish va likvidlik xavfini boshqarish tijorat banklarining moliyaviy xavfsizligini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Journal of Financial Stability, 10(3), 651-661-betlar.
7. Allayarov, N. (2020). Moliyaviy xavfsizlik va soliq siyosatining iqtisodiy rivojlanishdagi roli. Xalqaro iqtisodiyot va moliya tadqiqotlari, 64-69-betlar.
8. Shamborovskyi, G. (2020). Moliyaviy xavfsizlikni ta'minlashda tadbirkorlik raqobatbardoshligini strategik boshqarish. Bank va iqtisodiyot, 19, 57-62-betlar.

IQTISODIYOT & TARAQQIYOT

Ijtimoiy, iqtisodiy, texnologik, ilmiy, ommabop jurnal

Ingliz tili muharriri: Feruz Hakimov

Musahhih: Zokir ALIBEKOV

Sahifalovchi va dizayner: Oloviddin Sobir o'g'li

2025. № 7

© Materiallar ko'chirib bosilganda "Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali manba sifatida ko'rsatilishi shart. Jurnalda bosilgan material va reklamalardagi dalillarning aniqligiga mualliflar ma'sul. Tahririyat fikri har vaqt ham mualliflar fikriga mos kelamasligi mumkin. Tahririyatga yuborilgan materiallar qaytarilmaydi.

Mazkur jurnalda maqolalar chop etish uchun quyidagi havolalarga maqola, reklama, hikoya va boshqa ijodiy materiallar yuborishingiz mumkin.
Materiallar va reklamalar pullik asosda chop etiladi.

El.Pochta: sq143235@gmail.com

Bot: @iqtisodiyot_77

Tel.: 93 718 40 07

Jurnalga istalgan payt quyidagi rekvizitlar orqali obuna bo'lishingiz mumkin. Obuna bo'lgach, @iqtisodiyot_77 telegram sahifamizga to'lov haqidagi ma'lumotni skrinshot yoki foto shaklida jo'natishingizni so'raymiz. Shu asosda har oygi jurnal yangi sonini manzilingizga jo'natamiz.

"Yashil" iqtisodiyot va taraqqiyot" jurnali 03.11.2022-yildan O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Adminstratsiyasi huzuridagi Axborot va ommaviy kommunikatsiyalar agentligi tomonidan №566955 reyestr raqami tartibi bo'yicha ro'yxatdan o'tkazilgan.

Litsenziya raqami: №046523. PNFL: 30407832680027

Manzilimiz: Toshkent shahar, Mirzo Ulug'bek tumani
Kumushkon ko'chasi, 26-uy.

Jurnal sayti: <https://yashil-iqtisodiyot-taraqqiyot.uz>
